

Наукові школи як освітнє середовище та їх трансформація

Ольга Іванова

Наукова робота в сучасному університеті є невід'ємною складовою освітньої діяльності, яка здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної і практичної діяльності в системі вищої освіти.

Університетська наукова діяльність забезпечується через: органічну єдність змісту освіти і програм наукової роботи; спрямування фундаментальних, прикладних досліджень і розробок на створення та впровадження нових конкурентоспроможних продуктів; розробку стандартів вищої освіти, підручників та навчальних посібників з урахуванням досягнень науки; розвиток різних форм наукової співпраці (в тому числі міжнародної) з навчальними закладами, а також установами і організаціями, що не входять до системи освіти, для розв'язання складних наукових проблем, впровадження результатів наукових досліджень і розробок; безпосередню участь учасників навчально-виховного процесу в науково-дослідній роботі, її формах та заходах, що проводяться у навчальному закладі; залучення до навчально-виховного процесу провідних учених і науковців, працівників навчальних закладів та наукових установ і організацій; проведення наукових, науково-практичних, науково-методичних семінарів, конференцій, олімпіад, конкурсів, науково-дослідних та інших робіт учасників навчально-виховного процесу; функціонування Ради молодих учених та студентського наукового товариства. Усі ці напрями в сучасних умовах дифузності освіти та загроз і ризиків для наукового та науково-педагогічного складу універ-

ситетського сектору освіти залишаються важливими, але сучасні умови приводять до виникнення можливих шляхів трансформації традиційних наукових спільнот.

В сучасних умовах активізації проектної роботи стає очевидним, що у спільній діяльності наукових співробітників, спеціалістів, інших робітників виникають додаткові джерела підвищення ефективності науково-дослідної роботи, які не зводяться до простої суми зусиль учасників. Тому зростає саме роль наукових колективів та наукових шкіл. Науковий колектив являє собою своєрідний колективний інтелект, де вчені за своїми якісними даними доповнюють один одного і разом виробляють набагато більше знань, ніж змогли б створити самотужки поза колективом.

Дослідницька діяльність, яка має на меті отримання нових наукових знань, зазвичай зосереджується у професійних колективах, котрі формували різні галузі суспільного виробництва і слугували засобом зростання матеріальних і духовних благ [1]. Проблема полягає в тому, що досі немає чіткої класифікації, не визначена структура та ознаки, які б відрізняли просто дослідницькі колективи від справжніх наукових шкіл, які є осередком народження нових ідей і трансформація їх у нові фундаментальні знання, що є базисом всієї науки. Не існує єдиної думки щодо результативності наукових шкіл або наукових колективів.

Незважаючи на існуюче різноманіття підходів щодо визначення поняття «наукова школа», можна відмітити, що вищою формою неформального інтелектуального

об'єднання, котре має на меті здобування, перетворення і зберігання фундаментальних знань у діяльності дослідницьких груп, залишаються наукові школи [2].

Тже, наукова школа — це професійна співдружність людей, котра формується і розвивається під керівництвом особистості вченого-лідера, займається активною дослідницькою роботою в новому актуальному напрямку й об'єднана спільними ідеями, методиками, науковими традиціями [2]. Розвинені наукові школи — основа прогресивного поступу науки як соціального інституту; при цьому вирішальною передумовою виникнення такої школи є наявність наукового лідера, біля якого мимоволі утворюється колектив, де молоді вчені підхоплюють його ідеї, розробляють їх, розширюють межі теоретичного пошуку та емпіричного пізнання. Складність і новизна проблеми зумовлена певними труднощами у визначенні чіткої класифікації і типологізації наукових шкіл. Але типові складові елементи, які є фундаментом побудови наукових шкіл є безперечними: наявність лідера, охоплення різних категорій учасників освітнього процесу, об'єднання науковою тематикою дослідницьких інтересів, реалізація наскрізної тематики.

Сучасні зміни в змісті, структурі, системі оцінювання, забезпечення в педагогічному процесі єдності теорії та практики, наукової й навчальної діяльності, піднесення ролі університетської науки зумовлюють потребу в оновленні професійно-педагогічної підготовки викладачів, підвищенню рівня використання їх потенціалу. За цих умов моделлю інтеграції науки й освіти, ефективною формою вдосконалення професійної майстерності науково-педагогічних кадрів є наукова школа. Її діяльність у навчальному закладі є сполучною ланкою між студентом і науковим середовищем. Наукові школи університету стають ядром наукового співтовариства та відіграють особливу роль в формуванні фахівців дослідницько-інноваційного типу.

Сучасні формати ведення освітнього процесу (дистанційний, змішаний та ін.)

та взаємодія між учасниками освітнього процесу в такому форматі безпосередньо впливають на основні спільноти університету, на реалізацію місії, цілей та на якість вищої освіти, в тому числі на діяльність та форми взаємозв'язку між учасниками наукових шкіл.

Розробка комплексної експертизи наявності наукових шкіл, критеріальне обґрунтування рейтингу їх лідерів мають здійснюватися за принципом поєднання змістових та формальних параметрів-результатів діяльності кожної окремої школи; за таким рейтингом доцільно проаналізувати науково-дослідницьку діяльність усіх докторів і кандидатів наук. Нагальною потребою також є створення реєстру повноцінних наукових шкіл країни, а також національного наукового фонду, який би стимулював фундаментальні дослідження у пошуковосподвижницькому форматі таких шкіл [3]. Підтримка і сприяння розвитку наукових шкіл при ЗВО повинна забезпечити зростання інтересу підростаючого покоління до наукових знань, сприяти прагненню до вдосконалення і розширення світогляду та формуванню нового типу суспільних відносин, в основу яких буде покладений принцип сучасного культурно-освітнього середовища.

Література

1. Іванова О. А. Комплексний підхід до організації науково-дослідної роботи в навчальному закладі неперервної освіти // Новий Колегіум. 2021. № 2. С. 31–37.
2. Астахова В. И., Астахова Е. В. Научные школы: проблемы теории и практики. Харьков : Изд-во НУА, 2005. 331 с.
3. Михайлева Е. Г. Особенности научно-исследовательской работы в условиях непрерывного образования (25-летний кейс Народной украинской академии) // Вчені зап. Харків. гуманітар. ун-ту «Нар. укр. акад.». 2016. Т. 22. С. 55–70.

09.02.2024

Відомості про автора:

Іванова Ольга Анатоліївна — кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-дослідної роботи; Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»; Харків, Україна; email: olgaiva.nua@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4948-4961>.

УДК 378.4.017

DOI:10.34142/nc.2024.2.20

(Не)можливі шляхи трансформації академічних викладачів

Роман Томашевський

Академічні викладачі — широке поняття, яке охоплює групу випускників академічних навчальних закладів на різних етапах їхньої наукової та викладацької кар'єри: від магістра до професора. У Східній Європі, включно з Польщею, у другій половині ХХ ст. вони користувались особливим соціальним статусом та мали відносно низьку фінансову винагороду. На Заході натомість академічний викладач асоціювався з високою повагою та задовільною оплатою праці. Майже усі члени академічної спільноти поділяли почуття приналежності до спільноти. Сьогодні різниця в оплаті праці залишається, однак етос професії послабився, особливо в університетах Центральної та Східної Європи.

Високий статус співробітника закладу вищої освіти раніше був зумовлений багатьма причинами, включно з тим, що доступ до академічного навчання був доволі обмеженим. З 1968 по 2000 р. цей чинник втратив вплив у зв'язку зі швидким розвитком вищої освіти та її експансією на ринку освітніх послуг. Тоді, з одного боку, зріс попит на академічних викладачів, з іншого — знизився поріг відбору. Як наслідок, до цієї професійної

корпорації потрапили погано підготовані, а нерідко й випадкові люди.

На початку ХХІ ст. ставлення до викладачів польських університетів стало переважно негативним. Нерідко негативні характеристики на адресу професорів продукувались навмисним чином. На той момент було створено каталог із 38 типажів академічних викладачів, серед яких 28 типажів були саме негативними [1].

На той момент темпи змін або реформ вищої освіти вже навряд чи можна було назвати раціональними. Швидше, їх можна було охарактеризувати як «реформаторську лихоманку».

У період польської незалежності (1918 — 2024 рр.) реформи академічних університетів відбувалися кожні 14–17 років (1920 — 2005 рр.). Ця періодизація віддзеркалює повний цикл розвитку академічного викладача: асистент 5–7 років, ад'юнкт додатково 8–13 років. Отже, в середньому потрібно було 20 років, щоб стати доктором наук або професором. З 2005 р. амплітуда змін зменшилася до 5–6 років. Незважаючи на те, що не були завершені попередні реформи, вже планувалися наступні реформи. Для викладача на першому етапі розвитку (асистент-